

egy rendőrségi jelentés, mindenestre nem lehetett hallani sem az „Isten, ki Lengyelhont” kezdetű éneket, sem más hasonlókat.

A legfeljebb kompromisszumokat ajánló Przyłudski bíboros utóda Mieczysław Halka-Ledóchowski lett, aki diametrálisan változtatta meg az egyházi álláspontot, s belement a kifogásolt énekek egyházi használatának megtiltásába. Ennek ellenére nem mindenütt és nem mindig hallgattak rá a lengyel hívők, bár kétségtelen, átmenetileg nagy lett az óvatosság. A későbbi események ismeretében Ledóchowski ténykedése – a lengyeliség maximális elnyomását célzó törekvés – véglegesen nem tudott soha érvényre jutni.

A porosz cenzúra által kezdeményezett és véghezvitt éneküldözési akció – érdekes módon – az 1851. évi, a korábbinál sokkal liberálisabb sajtótörvény égisze alatt ment végbe, míg az addig érvényben lévő, drasztikusan szigorú jogszabály ügyet sem vetett a most inkriminált énekekre, sőt kinyomtatásukat is engedélyezte. Ennek nyilvánvaló oka a „lengyel dolgok” fejlődésében található meg. Ám ez csak a porosz állam felől magyarázza a „kitüntetett érdeklődést”. Az érsekség hazafias kiállásának pedig az volt az oka, hogy tartott attól: a hívek, ha engedékenynek mutatkozik, elhidegülnek tőle.

Ákárhogy is: a porosz állam, bármint szerette volna elkerülni, hogy protestáns létére „katolikusellenesnek” tűnjék, az énekek üldözésével csak azt érte el, hogy a „lengyel” és a „katolikus” ugyanazon fogalomnak szinonimája lett egy folyton-folyvást erősödő nemzeti megújulási folyamat keretében.

Futala Tibor

Az ukrán történelmi gondolkodás a 19. és 20. században: Koncepció és periodizáció

Potulnyckij, Volodymyr: Das ukrainische historische Denken im 19. und 20. Jahrhundert: Konzeptionen und Periodisierung. = Geschichte Osteuropas, 1997. 1. H. 2–30. p.

A kis népek történelmét és annak periodizációját mindig egy nagy nemzet történelmébe integrálva foglalták össze. Az ukrán történelmi folyamatnak létezik orosz, lengyel és német értelmezése, sajátossága pedig, hogy nem jött eddig számításba Kelet-Európa történetének szövegkörnyezetében. Az ukrán történettudomány sokáig nem alkotta meg hiteles verzióját Ukrajna mint nemzetállam történetével kapcsolatban. A legfontosabb feladat volt egy ukrán nemzeti perspektívát keresni és találni; s így alakult ki, fejlődött a 19. és 20. század folyamán az ukrán történelmi gondolkodás.

A 19–20. század ukrán történelme a nemzeti mozgalmak története. A nemzeti gondolat fejlődése és a periodizáció szorosan összefüggnek. Az ukrán történészek korszakolására vonatkozó kutatásai nélkül Ukrajna és az ukrán nemzeti mozgalom történetét nem érthetnénk meg.

Mychajlo Hruševskyj történetkoncepciója

1. A terület kérdése: Ez egy elkülönült ukrán terület kialakulásának folyamata; korábban, a 19. században Ukrajna különböző történelmi, földrajzi, etnikai régiók konglomerátuma volt, külön-külön regionális történelmi tudattal. A 1–18. század a kozák hetmanok (katonai kormányzók) uralma. Az ukrán kozákok 1648-ban, kiváltságaik védelmében, Hmelnyickij vezetésével felkeltek a lengyelek ellen, ami Ukrajna Oro-

szországához való csatlakozását eredményezte. A cári kormány a 18. századtól fokozatosan felszámolta autonómiájukat. Vezető elemeikből földbirtokos tisztí réteg alakult, többségük állandó katonai szolgálatot teljesített, vagy jobbágyorsba süllyedt. A 19. században az általános hadkötelezettség bevezetésével végleg elveszítették kiváltságaikat.

„Jugo-Zapadnyij Kraj” (Délnyugati régió)

Az orosz és a lengyel Ukrajna között egzisztált a 18. század végéig Dél-Ukrajna, mely a 16. századtól 1775-ig a Zaporozsjei köztársaság és török–tatár birtokok között a Fekete-tengertől északra szerveződött.

„Novorossija” (Új Oroszország), „Novorossijskij Kraj” (Új orosz régió)

1917-ben az erősen megnövekedett Orosz Birodalom része lett. A nyugat-ukrajnai területek, Bukovina, Galícia, Kárpátukrajna a 20. század közepéig nem tartoztak Oroszországhoz. Ezen régiók területi-etnikai egységesítése, azaz egy ukrán nemzeti állam létrehozása a 19–20. századi ukrán történelem legfontosabb folyamata.

2. A politikai kérdés: Az ukrán területek az Orosz Birodalomhoz, majd a Szovjetunióhoz tartoztak, ez sokban akadályozta a nemzeti állam kialakulását. Ukrajna „Délnyugati Régió” volt, az orosz kormányzat „Kisoroszországnak” tekintette a területet. Nem nézett jó szemmel semmilyen nemzeti törekvést, az ukrán nyelvet sem volt szabad használni, az orosz volt a hivatalos nyelv.
3. A koncepció kérdése: Ukrajna politikai életével kapcsolatban kétféle elképzelés érvényesült: az egyik a konzervatív felfogást képviselte, és orosz vezetés alatt kívánta tudni az országot. A másik a populista ukrán koncepció, mely ukrán irányítást óhajtott, s először használta a területen az „Ukrajna” nevet. Tarasz Sevcsenko művei, az ukrán hazafias irodalom hatottak erre a koncepcióra, illetve fogalmazták meg, s magáévá tette az ukrán arisztokrácia is. E koncepció a nemzetállam megalakítását tűzte ki célul.
4. A metodológia kérdése: A kis népek életében a nemzeti függetlenség kivívása érdekében elengedhetetlen a nemzeti történelemszemlélet továbbfejlesztése.

Periodizáció

Mychajlo Maksymovyč (1804–1873)

1. A kijevi állam (864–1240)
2. A kijevi hercegség a tatár fennhatóság alatt (1240–1320)
3. A kijevi és perejaslavi hercegség a Litván nagyhercegség keretében (1320–1569)
4. A lublini unió eredményeként a Litván nagyhercegség ukrainai területei Lengyelország részei lettek.
5. Kijev és Perejaslav visszatérnek az orosz világba, de autonómiát nyernek (1654–1764)
6. 1764-től a kisorosz hetmanátus felbomlása

Mychajlo Drahomanov (1841–1895)

1. Hercegi-városi periódus
2. Feudális-litván periódus
3. Lengyel uralom periódusa
4. Kozák korszak
5. Orosz cári korszak

Drahomanov az ukrán történelem lengyel periódusáról írva a lengyelek túlzott befolyását hangsúlyozta. Nagy hiba volt Fehéroroszország, Ukrajna területének egyesítése Lengyelországgal. A lengyelek „Drang nach Osten” törekvése, valamint a török és tatár nyomás veszélyezteti Ukrajnát. Drahomanov szerint az orosz uralom korszaka „elveszett idő” az ukrán kultúra számára.

Mychajlo Hruševskij (1866–1934): Ukrajna történetét össz-európai történelmi összefüggésben vizsgálja, „Az orosz történelem gyakorlati sémája és a keleti szlávok története racionális struktúrájának keresése” című, Szentpéterváron 1904-ben megjelent művében. A lengyel befolyás, lengyel államiság elemzését a lengyel történetírás végezte el.

Vjačeslav Lypynskij (1881–1931) nem alkotott más periodizációt Ukrajna történetéhez; munkái elemzésekor az ember megállapíthatja, hogy az ukrán történelem biztos periodizációján az elit és politikai kultúrájának összefüggéseit értette.

Ivan Rudnytskij (1919–1984)

- a) Az arisztokrácia kora (19. század 40-es éveitől, a „Szt. Kirill és Metód társaság” fellépéséig
- b) A populizmus kora (1840–1880) – romantikus korszak, pozitivisták korszak
- c) A modernizmus kora – a 19. század 90-es éveitől az 1. világháború kezdetéig – a pártok és a szocialista eszmék kifejlődése.

A nemzettudat erősödését, a „kis népek” önállóságáért vívott harcot szolgálta 1818-ban az ukrán nyelvtan megjelenése, 1876–1882 között a „Hromada” (az első ukrán politikai folyóirat) kiadása, a Sevcsenko Tudományos Társaság alapítása Lembergben (Lvov).

A dekabrista felkelés (1861) utáni orosz kormányzás

II. Sándor cár idején Ukrajnában nincs területi autonómia. Az ukránok anyanyelvüket akarják használni az iskolákban, a templomokban, a bíróság előtt. Az orosz kormány e követeléseket megtagadja, attól féltve, hogy teljesítésük újabb követeléseket gerjeszt. Az orosz közösségben az elnyomás ellenére is létezik az ukrán nemzeti öntudat, a kultúra területén nyilvánul meg: 1803-ban, majd 1834-ben megnyitja kapuit a nyugati stílusú harcovi, illetve kijeivi egyetem.

A 19. század 90-es éveit. Az első világháború

Terjed az ukrán nemzeti eszme a Rutén Történelmi Könyvtár és a Sevcsenko-társaság tevékenysége által. Fellendül a könyvkiadás, bár Ukrajna történetéről szintézis nem jelenik meg, több részmű születik. Mychajlo Hruševskij művében Ukrajna ukrán és lengyel lakosságának egyensúlyát kívánta bemutatni. Vjačeslav Lypynskij írásba foglalja kisorosz koncepcióját: a schlachta különleges szerepét, a területiség kérdését, a hetmanság szerepét stb. Továbbfejlesztette a területi elvet, mint az ukrán nemzet alapvető tényezőjét.

1914-től a 20. század harmincas éveit tartó történetírás „ukrán” korszaka. Az Ukrán Akadémia történelmi, politológiai, illetve gazdasági osztályai fontos tanulmányokat jelentetnek meg a hetmanátus, a területiség, az elit szerepéről, a görög katolikus egyházzal, Galícia hagyományos elitjéről. Elmélyült a szakadék az ukrán és a hivatalos szovjet történettudomány és történetfelfogás között: az ukrán nemzeti öntudat és a szovjet proletár internacionalizmus között. Az 50-es években Nyugat-Ukrajnában a bolsevik katonai hatalom fegyveres támadására ellenállás volt a válasz. Politikai síkon, az emigrációban az ellenállás egyik letéteményesének éppen a történettudomány bizonyult.